

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

УДК 378.018.8: 373.5.011.3-051]:159.955:37]

DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220800>

ІДЕЯ НОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Бойченко Валентина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID ID 0000-0002-2232-9128

E-mail: boichenko.v@gmail.com

У статті розглянуто ідею нового педагогічного мислення, яка відіграє важливу роль у формуванні майбутнього вчителя. Розкрито сутність поняття нове педагогічне мислення. Проаналізовано проблеми процесу формування нового педагогічного мислення у науковій філософській, психологічній, педагогічній літературі.

Здійснено ретроспективний аналіз розвитку ідеї нового педагогічного мислення. Встановлено, що становлення нового педагогічного мислення вчителя як чинника гуманізації школи визначають цілісним процесом роботи педагогічної спільноти, що спрямований на осмислення нових, антропоорієнтованих цінностей освіти, присвоєння вчителями цих цінностей і реалізацію їх у своїй практичній педагогічній діяльності. Розкрито сутність нового педагогічного мислення, що розглядаємо як процес і результат критичного аналізу вчителем реальності сучасного світу, освітнього процесу та самоаналізу власних професійних дій у напрямі гуманізації та гуманітаризації освітнього простору. Запропоновано приклади завдань для розвитку нового педагогічного мислення.

Ключові слова: педагогічне мислення, нове педагогічне мислення, ідея нового педагогічного мислення, процес підготовки майбутніх учителів, формування професійного педагогічного мислення, гуманізація школи, майбутні вчителі.

THE IDEA OF NEW PEDAGOGICAL THINKING IN THE FORMATION OF A FUTURE TEACHER

Boichenko Valentyna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID ID 0000-0002-2232-9128

E-mail: boichenko.v@gmail.com

The article considers the idea of a new pedagogical thinking, which plays an important role in the future teacher formation. The essence of the concept of new pedagogical thinking is revealed. The problems of the process of formation of new pedagogical thinking in the scientific philosophical, psychological, pedagogical literature are analyzed.

A retrospective analysis of the development of the idea of new pedagogical thinking is carried out. It is established that the formation of a new pedagogical thinking of the teacher as a factor in the humanization of the school is determined by a holistic process of the pedagogical community, aimed at understanding new, anthropo-oriented values of education, assignment of these values by teachers and their implementation in their practical pedagogical activities. The essence of the New pedagogical thinking is revealed, which we consider as a process and result of critical analysis by the

teacher of the reality of the modern world, educational process and self-analysis of own professional actions in the direction of humanization and humanization of educational space. Examples of tasks for the development of new pedagogical thinking are offered.

Keywords: *pedagogical thinking, new pedagogical thinking, idea of new pedagogical thinking, process of preparation of future teachers, formation of professional pedagogical thinking, humanization of school, future teachers.*

Постановка проблеми. Учені, економісти, політики стверджують, що світ змінюється. Та мало хто може дати відповідь на питання: якою буде освіта у майбутньому? Прогрес в освіті і науці значною мірою залежить від діяльності талановитих, мислячих нестандартно людей.

Освіта є базовою умовою здійснення людиною своїх громадянських, політичних, економічних і культурних прав. Освіта визнається як найважливіший фактор розвитку і зміцнення інтелектуального потенціалу нації. Якісна освіта сприяє розвитку демократії і суспільної солідарності – за рахунок того, що вона формує і виховує добре обізнаних громадян, якими нелегко маніпулювати за допомогою демагогії і гасел [9].

Щоб відповідати вимогам часу, освіта має забезпечити підготовку особистості здатної до самостійної практичної діяльності, до професійної і соціальної взаємодії, конкурентоспроможної у світовому співтоваристві тощо. В умовах швидкісних змін інформаційного суспільства, інтенсивного розвитку технологій, перед освітою постає завдання формування готовності особистості до таких змін; розвиток загальних та фахових компетентностей, основою яких є критичне, аналітичне, творче та інші види мислення.

Підтвердженням є думка «Освіта орієнтована на майбутнє, яке не може бути наперед визначеним, а отже, першочерговим є розвиток того типу мислення, що дає змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути» [10, с. 7]

Таким чином в освіті актуалізується проблема пошуку нових форм, методів, технологій, методологічних підходів, нового педагогічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях зустрічаються такі загальні визначення педагогічного мислення як:

- якості особливого складу розуму вчителя (Н. Кузьміна, К. Осипова, В. Тамарін, Д. Яковлева);
- значущої характеристики особистості вчителя (М. Бушканець, О. Цокур, В. Сластьонін);
- провідної професійної здібності (Р. Хмелюк, С. Годник, Л. Нікітенкова).

Власне бачення нового педагогічного мислення пропонують Г. Аралова, Г. Батіщев, В. Возняк, С. Гончаренко, С. Карпенчук, Б. Ліхачов, А. Петровський, Л. Семенюк-Іванюк та ін.

Мета статті – розкрити сутність ідеї нового педагогічного мислення у процесі формування майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення проблем освіти великою мірою залежить від підготовки майбутнього вчителя до реалізації освітніх завдань. Згідно з вимогами компетентнісного підходу мають змінитися

стратегії професійної діяльності вчителя, які сприятимуть, насамперед, активному навчанню учнів та створенню умов для цього, адже ефективність активного навчання доведена дослідженнями вчених і вчителів-практиків. Учитель має прагнути, щоб учні на уроці запитували, досліджували, вирішували, дебатували, робили висновки тощо. Завдяки організованій активності формується критичне, аналітичне, логічне та інші види мислення учнів, необхідних сьогодні для життєвої та професійної самореалізації особистості. Для такої роботи сучасний учитель має володіти новим педагогічним мисленням на відміну від старого, де переважало заучування, повторення, запам'ятовування, домінування репродуктивного мислення. Розглянемо як розуміють сутність цього феномену в освітній науці.

Щоб проводити науковий пошук професійних можливостей нового педагогічного мислення майбутнього вчителя сучасної школи, на нашу думку, необхідно зрозуміти сутність цього феномену, його важливість і необхідність для реформування шкільної освіти.

Зокрема Б. Т. Ліхачов вказує на умови виникнення нового педагогічного мислення, коли між застарілим змістом виховання і навчання, способами і формами педагогічної діяльності, з одного боку, і новими вимогами життя суспільства – з іншого, виникає суперечність. Її вирішення здійснюється на основі аналізу всіх сфер життя суспільства, виявлення нових вимог до людини і даних педагогічної науки, необхідних для перегляду змісту освіти, вдосконалення форм і методів педагогічної діяльності. Учений зазначає, що нове педагогічне мислення виникає як результат суперечності: невідповідності застарілих, звичних, сформованих в інших умовах педагогічних уявлень з новими обставинами і вимогами життя [5].

Термін «нове педагогічне мислення» вперше був запропонований у 1988 р. російським філософом Г. С. Батіщевим. Вчений виділив ознаки «старого» педагогічного мислення: а) воно ставить соціальні речі, речі-структури, речі-інститути вище живої людини; б) воно є соціально ситуативним, функціональним, може виходити лише з наявного соціального замовлення; в) відповідає лише такій виховно-освітній системі (школі), яка є і залишається тільки додатком або органом існуючого порядку речей... [2, с. 271].

Водночас, автор окреслює розуміння «нового педагогічного мислення», зокрема: а) воно ставить живу людину з її душевно-духовним світом понад будь-якими речами, інститутами, вище будь-яких навіть найскладніших творів культури...; б) воно принципово надситуативне, критичне, бо має в ціннісному потенціалі завжди вищою позицію і абсолютні, універсальні цінності Істини, Добра, Краси... [2, с. 272]. Підсумовуючи, філософ висловлює думку щодо того яка школа нам потрібна, а саме: школа педагогічного спілкування як логіки взаємної причетності, поліфонічного взаємовпливу і глибинної поваги до душевно-духовного світу кожного [2, с. 275].

У збірці, що вийшла під редакцією А. В. Петровського у 1989 році, «Новое педагогическое мышление» науковці та педагоги-практики висловили бачення сучасного педагогічного мислення другої половини ХХ століття. В. В. Давидов

зазначав, що нове педагогічне мислення потребує такої організації освіти, яка орієнтована на формування творчої особистості, визнає пріоритетність гармонійного виховання людини перед різноманітними видами її навчання; реалізує діяльнісний підхід в освіті [7, с. 65–66].

Різні аспекти проблеми розвитку педагогічного мислення продовжують знаходитися у фокусі уваги філософів, психологів, педагогів і в останні десятиліття. На початку «двохтисячних» Г. Н. Аралова, розглядаючи процес становлення нового педагогічного мислення вчителя як чинника гуманізації школи, визначає його цілісним процесом роботи педагогічної спільноти, що спрямований на осмислення нових, антропоорієнтованих цінностей освіти, присвоєння вчителями цих цінностей і реалізацію їх у своїй практичній педагогічній діяльності по створенню обставин, що сприяють цілісному розвитку особистості школяра і особистості самого педагога; на розкриття потенційних, творчих можливостей суб'єктів гуманізації; на стимулювання способів пізнання навколишньої дійсності [1].

У сучасних довідкових джерелах поняття «нове педагогічне мислення» потрактоване як проблемно-варіативне мислення, що припускає можливість багатоваріантності досягнення цілей навчання і виховання; мислення з позицій учня, як суб'єкта освітнього процесу, орієнтоване на його інтереси, потреби і розвиток. Важливою особливістю нового педагогічного мислення є його творча спрямованість на розробку ефективних методик і технологій навчання та виховання, що мають альтернативний, по відношенню до традиційних, характер [8].

В Українському педагогічному словнику (С. У. Гончаренко 1997р.). подано визначення «педагогічного мислення» як «здатності учителя застосовувати теоретичні положення філософії, психології, педагогіки, методики в конкретних педагогічних ситуаціях навчально-виховної роботи; вирішувати педагогічні завдання; використовувати педагогічні ідеї в конкретних ситуаціях діяльності; «бачити» у конкретному явищі його педагогічну суть» [4, с. 252].

Тоді як «нове педагогічне мислення» тлумачиться як мислення, що є результатом суперечності, невідповідності застарілих, звичних педагогічних уявлень новим обставинам і вимогам життя; прорив творчої, новаторської думки, працює звільнення від тягаря педагогічних догм і шаблонів, які сковують педагогічну діяльність, стимулюють прогрес педагогічної науки. Одночасно нове педагогічне мислення розкріпає духовні, інтелектуальні сили, спрямовує їх на створення сучасних методичних систем і технологій, форм і методів педагогічних дій [6, с. 62]. Далі автори пропонують сутнісну характеристику поняття «нове педагогічне мислення» як синтетичного у парадигмі педагогічної мисле діяльності. С. Г. Карпенчук і Л. Ю. Семенюк-Іванюк ядром нового мислення визначають пріоритет загальнолюдських цінностей [6, с.74].

Розкриття істотних характеристик нового педагогічного мислення з позиції філософії здійснює В. Возняк. Він стверджує, що педагогічне мислення потрібно розуміти не як певний професійний вияв інтелектуальної діяльності зі своєю специфікою, а як здатність здійснювати діяльність відповідно до сутності освітнього процесу [3, с.43].

Таке твердження на нашу думку може бути дискусійним. Вважаємо, що вчитель у професійній діяльності застосовує саме «професійний вияв інтелектуальної діяльності», коли виконує професійне (дидактичне або виховне) завдання, використовуючи професійний педагогічний інструментарій (засоби, форми, методи, технологію тощо), з метою розв'язання освітньої задачі (формування знань, умінь чи компетентностей). Наголошуємо на професійній сутності педагогічного мислення, так як інтелектуальна діяльність учителя спрямована на вирішення професійних задач, зокрема перетворення інформації у знання для учнів, сприяння успішного їх засвоєння через створення оптимальних умов для цього. На всіх етапах учитель використовує професійний інструментарій.

Далі погоджуємося з автором, що «нове педагогічне мислення тлумачиться не у руслі пошуків абстрактних ознак певної «новизни», створення «нових педагогічних технологій», а як таке мислення, яке здатне реально й адекватно розв'язувати суперечності сучасного стану освіти» [3, с.44]. Та й створення, і використання нових технологій, що слугують для демократизації, гуманізації освіти; реалізації принципів особистісно-орієнтованого та позитивного підходів теж має бути функцією професійного педагогічного мислення сучасного педагога.

Підбиваючи підсумок, автор наголошує, що «для оволодіння новим педагогічним мисленням потрібна наявність філософської культури педагогів, а тому система підготовки майбутніх вчителів потребує радикальної зміни» [3, с. 53].

Процес підготовки майбутніх учителів перебуває у стані модернізації, адже залишається актуальним питання пошуку оптимальних шляхів формування педагогічного мислення, з причини постійних змін соціальних, економічних, політичних умов життя суспільства, а відповідно й освіти.

Нове педагогічне мислення розглядаємо як процес і результат критичного аналізу вчителем реальності сучасного світу, освітнього процесу та самоаналізу власних професійних дій у напрямі гуманізації та гуманітаризації освітнього простору.

Нове педагогічне мислення в сучасних умовах має орієнтуватися на вирішення завдання перетворення будь-якого простору на освітній. До прикладу в Ізраїлі вже існує район міста, що став освітнім простором, де у художника на вулиці можна повчитися малювати, а у ресторані – готувати. Завдання щодо створення освітнього простору стає особливо актуальним у період пандемії і карантину. В умовах дистанційного навчання таким «простором» може стати власне помешкання учня/студента. Завдання на кшталт «Хто складе найцікавішу (найскладнішу, найкоротшу...) задачу, використовуючи предмети власного помешкання за темою, що вивчається». Цікавим для учнів/студентів може бути запропонований Проєкт «Історія моєї родини (фотонарис)». Для студентів мистецького факультету – «Танок з обмеженням (у радіусі 1,5 м)». Для студентів факультету іноземної філології «Дистанційне знайомство з носієм мови» з метою поглиблення комунікативної компетентності та мовних навичок.

Майбутніх педагогів зацікавить самостійне складання завдань для учнів в умовах дистанційного навчання. Завдання для студентів з перетворення будь-якого простору на освітній майданчик сприятиме розвитку продуктивного

творчого мислення спрямованого на вирішення професійних задач, розширить бачення потенційних можливостей майбутньої професії, збільшить траєкторію професійного розвитку, що може бути містком до формування професійного педагогічного мислення. Розширення творчого потенціалу у професійній діяльності сприятиме розвитку нового мислення майбутніх учителів.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямку. В умовах швидкісних змін інформаційного суспільства, інтенсивного розвитку технологій, перед освітою постає завдання формування готовності особистості до таких змін. Учені зазначають, що у результаті суперечності: невідповідності застарілих, звичних, сформованих в інших умовах педагогічних уявлень з новими обставинами і вимогами життя, виникає потреба у новому педагогічному мисленні. Отже, ідея нового педагогічного мислення відіграє важливу роль у формуванні майбутнього вчителя. Термін «нове педагогічне мислення» вперше був запропонований у 1988 р. російським філософом Г. С. Батищевим як результат політичних, соціальних, економічних змін у державі та суспільстві.

Набуває розвитку гуманістичний напрям в освіті. З'являються дослідження, що розкривають філософський, психологічний, педагогічний аспекти проблеми нового педагогічного мислення та його формування у майбутніх учителів.

На початку «двохтисячних», процес становлення нового педагогічного мислення вчителя як чинника гуманізації школи визначають його цілісним процесом роботи педагогічної спільноти, що спрямований на осмислення нових, антропоорієнтованих цінностей освіти, присвоєння вчителями цих цінностей і реалізацію їх у своїй практичній педагогічній діяльності.

Нове педагогічне мислення розглядаємо як процес і результат критичного аналізу вчителем реальності сучасного світу, освітнього процесу та самоаналізу власних професійних дій у напрямі гуманізації та гуманітаризації освітнього простору.

Отже, перспективного напрямку у подальших розвідках набуває процес підготовки майбутніх учителів, який в умовах невизначеності перебуває у стані постійної модернізації, адже залишається актуальним питання пошуку оптимальних шляхів формування педагогічного мислення, так як постійно змінюються соціальні, економічні, політичні умови життя суспільства, а відповідно й освіта.

Список використаних джерел

1. Аралова Г. Н. Становление нового педагогического мышления учителя как фактор гуманизации школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Комсомольск-на-Амуре, 2004. 232 с.
2. Батищев Г. С. Творчество и новое педагогическое мышление: от диалектики междусубъектности к проекту «Система обновления воспитательных процессов». Философско-педагогические произведения. Том 2: Работы 1980-х годов. Бийск : ФГБОУ ВПО «АГАО». С. 263–274.
3. Возняк В. Нове педагогічне мислення: істотні характеристики. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*. Випуск 41. 2019. С. 43–56. doi: 10.24919/2522-4727.41.168523.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

-
5. Лихачев Б. Т. Педагогика: Курс лекций. Учеб. пособие для студентов педагог. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Юрайт, 2001. 607с.
 6. Нове педагогічне мислення: теорія і практика : науково-методичний посібник / С. Г. Карпенчук, Л. Ю. Семелюк-Іванюк. Рівне :ТОВ «Принт Хауз», 2013. 304 с.
 7. Новое педагогическое мышление : сборник статей / под ред. А. В. Петровского. Москва : Педагогика, 1989. 278 с.
 8. Новое педагогическое мышление. Педагогический словарь: Педагогика, 2010. URL: <http://www.pedpro.ru/terms/94.htm>.
 9. Смелзер Н. Социология / пер. с англ. Москва : Феникс, 1994. 688 с.
 10. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Сул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.

References

1. Aralova G. N. Stanovlenie novogo pedagogicheskogo myshlenija uchitelja kak faktor gumanizacii shkoly : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Komsomol'sk-na-Amure, 2004. 232 с.
2. Batishev G. S. Tvorcestvo i novoe pedagogicheskoe myshlenie: ot dialektiki mezhdusub#ektnosti k proektu «Sistema obnovenija vospitatel'nyh processov». *Filosofsko-pedagogicheskie proizvedenija*. Tom 2: Raboty 1980-h godov. Bijsk : FGBOU VPO «AGAO». S. 263–274.
3. Vozniak V. Nove pedahohichne myslennia: istotni kharakterystyky. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filosofia»*. Vypusk 41. 2019. S. 43–56.
4. Honcharenko S. U. Ukrainyskiy pedahohichnyi slovnyk. K. : Lybid, 1997. 373 s.
5. Lihachev B. T. Pedagogika: Kurs lekciy. Ucheb. posobie dlja studentov pedagog. ucheb. zavedenij i slushatelej IPK i FPK. 4-e izd., pererab. i dop. M. : Jurajt, 2001. 607s.
6. Nove pedahohichne myslennia: teoriia i praktyka : nauково-metodychnyi posibnyk / S. H. Karpenchuk, L. Yu. Semeliuk-Ivaniuk. Rivne :TOV «Prynt Khauz», 2013. 304 s.
7. Novoe pedagogicheskoe myshlenie : sbornik statej / pod red. A. V. Petrovskogo. Moskva : Pedagogika, 1989. 278 s.
8. Novoe pedagogicheskoe myshlenie. Pedagogicheskij slovar': Pedagogika, 2010. URL: <http://www.pedpro.ru/terms/94.htm>.
9. Smelzer N. Sociologija / per. s angl. M. : Feniks, 1994. 688 s.
10. Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv / A. Krouford, V. Sul, S. Metiuz, D. Makinster; nauk. red., peredm. O. I. Pometun. K. : Vyd-vo «Plejadi», 2006. 220 s.